

PORTRÉK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAIRÓL III.

Szerkesztette
HAMZA GÁBOR

AKADÉMIAI KIADÓ

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

Társszerkesztő
Deák Péter

Írta

Ádány Tamás, Badó Attila, Békés Ádám, Benke József, Czeti István,
Földi András, Hamza Gábor, Király Miklós, Koi Gyula, Kukorelli István,
Landi Balázs, Pókecz Kovács Attila, Sándor István, Schweitzer Gábor, Szabó Béla,
Szabados Tamás, Szoboszlai-Kiss Katalin, Tóth J. Zoltán, Váczi Péter

ISBN 978 963 664 066 8

Kiadja az Akadémiai Kiadó
1117 Budapest, Budafoki út 187–189. A. ép. III. em.
www.akademiai.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2024

© Hamza Gábor, 2024
© Akadémiai Kiadó, 2024

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó Zrt. igazgatója
Felelős szerkesztő: Kovács Natália
Olvasószerkesztő: Rácz Attila
Nyomdai előkészítés: Mocsonoky Gábor
Fedélterv: Markó Natália
Termékmenedzser: Egri Róbert
Nyomdai munkálatok: Sowa Sp. z o.o.
Megjelent 24,67 (A/5) ív terjedelemben

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Poland

Polner Ödön (1865–1961), a Magyar Tudományos Akadémia rendes és tiszteleti tagja

A kép forrása: SZTE Klebelsberg Könyvtár Képtár
és Médiatéka, Polner Ödön hagyatéka

Polner Ödön (1865–1961) a polgári közjogtudomány – alkotmányjog-tudomány – meghatározó jelentőségű képviselői közé tartozott. Az evangélikus Polner család gyökerei a Pozsony megyei Modorig nyúlnak vissza, míg a szintén evangélikus anyai ág, a Bock család a Szepességből származott. Polner Ödön azonban már a Békés megyei Békéscsabán született. Középiskolai tanulmányait a budapesti evangélikus gimnáziumban folytatta, majd – miután egy ideig a mérnöki pályával kacérkodott – a Budapesti Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karára iratkozott be. Az egyetemi tanulmányok végeztével rövid ideig a budapesti törvényszék joggyakornokaként működött, majd az Igazságügyi Minisztériumban helyezkedett el. Két évtizedes közszolgálatát 1914-ben a Közjogi Ügyosztály főnökeként fejezte be. Hivatali teendői révén több fontos közjogi vonatkozású törvény kodifikációs munkálataiból vette ki a részét (lásd pl. a közigazgatási bíróság hatáskörének kiegészítéséről szóló 1907. évi LX. törvénycikket, a véderőről szóló 1912. évi XXX. törvénycikket, a hadiszolgáltatásokról szóló 1912. évi LXVIII. törvénycikket, valamint az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1913. évi XIV. törvénycikket). Tudományos pályafutása a közszolgálatban töltött évtizedek alatt bontakozott ki. Ebben az időszakban érdeklődésének középpontjában a Magyarország és Ausztria között fennálló alkotmányjogi kapcsolat elemzése, a végrehajtó hatalom alkotmányos helyzetének értékelése, a parlamenti jog tárgyalása, továbbá az országgyűlési vá-

lasztójog szabályozásával összefüggő kérdések álltak. Kutatási eredményeit átfogó tanulmányokban, illetve önálló kötetekben jelentette meg, amelyek közül a *Magyarország és Ausztria közjogi viszonya történeti kifejlődésében és jelen alakjában*, *A közös ügyek*, valamint a *Tanulmányok a magyar parlamenti jog köréből*, valamint *A választói jog mivolta*, továbbá *A végrehajtó hatalom a magyar alkotmányban* című munkákat emelhetnénk ki.

A Magyarország és Ausztria között fennálló közjogi viszonyt elemző, egyúttal az 1895-ben a Budapesti Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán sikerrel abszolvált egyetemi magántanári habilitáció alapjául szolgáló monográfia kedvező fogadtatására utalnak Concha Győzőnek, a Kolozsvári Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara politika professzorának egykorú sorai: „Gondos tanulmány, a nagy kérdés minden oldalú kifejtése, erős boncoló ész, jogászai gondolkodás s amire nagy súlyt fektetünk, a már-már kivesző magyar közjogi érzék jellemzik annak minden részét. Ami nálunk rendesen különválva szokott előfordulni: a történelmi és dogmatikai irány, a külföldi irodalom s a hazai intézmények ismerete – szerencsésen vegyülnek szerzőnél.” Módszertani szempontból Polner Ödönre mindegyik a közjogi dogmatizmus gyakorolt hatást. A XIX. századi német közjogtudományhoz, mindenekelőtt Paul Laband (1838–1918) strassburgi professzor nevéhez köthető irányzat a közjogi fogalmak jogi elemzését helyezte a tudományos kutatások és elemzések középpontjába. A közjogi dogmatizmus Magyarországon a XIX–XX. század fordulóján honosodott meg. Művelői ugyanakkor a dogmatikai szemlélet mellett a korábbi időszakban dominánsnak tekinthető történeti módszertant is alkalmazták. A historikus megközelítést azért tartották fontosnak, mert Magyarország történeti alkotmánnyal rendelkezett, aminek következtében a közjogi fogalmak tartalmának pontos feltárását a dogmatikai elemzés mellett a történeti kontextus alapján tartották lehetségesnek. Polner Ödön közjogi munkáit ennek a módszertani iránynak megfelelően a történetileg megalapozott közjogi dogmatizmus jellemezte. Amint egyik méltatója, Buza László fogalmazott Polner Ödön magyar–osztrák közjogi viszonyt feldolgozó monográfiája kapcsán: „Olyan mintaszerűen adja épen annak a kérdésnek történeti kutatásokkal alátámasztott jogászai feldolgozását, mely közjogunk legkényesebb pontja volt, hogy a dogmatikai módszerrel szemben eloszlatta a bizalmatlanságot s ezzel nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy annak alkalmazása a magyar közjogi irodalomban is kizárólagossá váljék.”

Polner Ödön tudományos működésének jelentőségére az MTA már a XX. század első évtizedében felfigyelt. Concha Győző ajánlására 1908-ban választották meg az MTA II. osztálya levelező tagjává. Polner Ödön szak-

irodalmi működésének méltatásakor Concha Győző a módszertani megalapozottságot külön is hangsúlyozta. „Ami dr. Polner Ödön munkásságát különösen becsessé és eredetivé teszi, az a jogtörténelmi és szoros jogdogmatikai irányok egyesítése, a hazai intézményeknek az alaposan ismert külföldi joggal összevetése, főképpen azonban a törekvés, a közjogi elméletet, a közjogi magyarázatot megtisztítani a politikai opportunitásnak és etikai kötelességszerűségnek az életben nagyon is ható s a közjoggal összeolvadó tényezőitől, hogy ekként világossá váljon, minek van az államban szoros ereje, mi az időleges helyzetnek parancsoló kíváncsága, mi az erkölcsnek legmagasabb követelménye.”

Az akkoriban már a Budapesti Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara nyilvános rendkívüli tanáráként is oktató Polner Ödön pályafutása 1914-ben kapott lendületet, ugyanis ebben az évben nyert nyilvános rendes egyetemi tanári kinevezést az újonnan alapított pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara közjogi és politikai tanszékére. Két alkalommal a rektori tisztséget is betöltötte: az 1915/1916-os tanévben a jogi kar rektori hatáskörrel felruházott dékánjaként, az 1918/1919-es tanévben pedig már kinevezett rektorként működött. Első rektori minőségében tett tanévnyitó beszédében a pozsonyi tudományegyetem megalakításának kultúrpolitikai jelentőségét emelte ki. Az egyetem küldetését egyrészt a magyar kultúra erősítésében és terjesztésében látta, miközben hangsúlyozta, hogy ez a misszió csakis a nem magyar ajkú honfitársak iránti tisztelet jegyében valósulhat meg. A cél ugyanis az, hogy a nem magyar ajkú honfitársak értékes kulturális tulajdonságaikat a magyar kultúra szolgálatába állítsák, ezáltal is erősítve – nyelvi különállástól függetlenül – a nemzeti összetartozást. Másrészt az a feladata az egyetemnek, hogy az ország nyugati határszélén a kultúra tekintetében is „magyar határkő” legyen. „Ez a határkő fogja határozottan kifejezésre juttatni, hogy itt kezdődik a magyar művelődés; ám ezt a határkő szerepet nem töltheti be kínai fal módjára”, hiszen az egyes nemzetek kultúrái nemzeti jellegük mellett is kölcsönhatásban állnak egymással.

A Pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem vesztes világháborút követő Pécsre költözése után Polner Ödön – noha az 1922/1923-as tanévben az egyetem rektorává is megválasztották – a Szegedi Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara meghívását fogadta el, ahol 1923 és 1935 között a közjogi tanszék professzoraként oktatott. A pozsonyi és a szegedi időszak legértékesebb alkotásai közé azok a német, olasz és francia nyelven megjelenő művek tartoztak, amelyek a magyar alkotmányjogot röviden és jogászszabadsággal összefoglalva mutatták be a külföldi olvasóközönség számára. Legalábbis ezeket az összefoglalókat emelték ki azon pályatársai, akik

1930-ban az MTA rendes tagjának ajánlották. „A német munka a háború előtti nagy Magyarország önállóságát iparkodik a német tudományos világ előtt kidomborítani s a háború előtti alkotmányunk tömör ismertetését nyújtja. Az olasz munka egy, a trianoni békekötés hatása alatt elterjedt tévhitet akar kiirtani s azokkal szemben, akik a magyar államot a világháborúban győztes nagyhatalmak alkotása gyanánt fogják fel, s az ezeréves magyar államnak, Európa egyik legrégebbi államának a mai alkotmányát ismerteti a tőle megszokott tömör és világos szövegezésben.”

Amikor 1935-ben Polner Ödön 70. életévét betöltötte, professzortársai kétkötetes emlékkönyvvel lepték meg. Miközben az ünnevelt tudományos munkásságának bemutatása során Buza László, a nemzetközi jog professzora a fentebb hivatkozott idegen nyelvű alkotmányjogi munkákat a legértékesebb alkotásai közé sorolta, a méltatásba egy kis dorgálást is becsempészett. „Ezek a rövid összefoglalások bizonyára vázlatai annak a nagy publikációnak, mely közjogunk egész anyagát rendszerbe foglalja s melyet a magyar jogász-közönség nehezen vár, hogy Polner Ödön megajándékozza vele.” A várakozások ellenére Polner Ödön – pályatársai többségétől eltérően – nem jelentetett meg magyar nyelven alkotmányjogi összefoglalót. A két világháború közötti időszakban tartott magyar közjogi előadásairól készültek ugyan átfogó jellegű gépiratos jegyzetek, valamint a hagyatékában fennmaradt az ugyanebből az időszakból származó *Magyarország jelenlegi alkotmánya* című töredékes kézírata is, ám ezek a nyomtatásban meg nem jelent munkák nem juthattak el az olvasóközönséghez. Mindeközben természetesen folyamatosan dolgozott és publikált.

Polner Ödön számos kritikai tanulmányban foglalkozott a két világháború közötti időszakban az ún. közjogi provizórium alapkérdéseivel, illetve alapintézményeivel is. Ezek közé sorolhatók a királykérdéssel, a jogfolytonossággal, a kormányzói jogkörrel, valamint a parlamenti választójoggal foglalkozó írásai és tanulmányai. Az MTA rendes tagjaként *Az államélet néhány főbb kérdése* címen tartott székfoglaló előadás szövegét 1935-ben publikálta, ugyanakkor közel 80 éves korában tette közzé a magyar szent koronáról szóló monografikus igényű munkáját. Tudománytörténeti jelentőségű az az MTA elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek sorozatában megjelenő kötete, amelyben pályatársai, Nagy Ernő, Ferdinandy Gejza, valamint Réz Mihály munkásságát foglalta össze.

A személye iránti megbecsülést jelezte, hogy Csekey István 1943-ban megjelenő *Magyarország alkotmánya* című összefoglaló kötetét Polner Ödönnek ajánlotta. Noha a magyar jogászok nesztoraként aposztrofált Polner Ödönt már 1944-ben az MTA tiszteleti tagjának ajánlották, megválasztásá-

ra csak a következő évben került sor. A javaslattevők kiemelték, hogy egész munkásságán az „alkotmány szelleme” vonul végig. A szigorú jogszerűség követelménye egyrésztől, ami a nemzeti lét és az államiság fennmaradásának biztosítója, másrésztől pedig a Szent Korona tanából fakadó közjogias felfogás, amelynek értelmében a közhatalom a nemzetet illeti meg, illetve a közhatalom részesei hatalmukat „a nemzet nevében s a nemzet érdekében” gyakorolhatják. Az ajánlók hangsúlyozták továbbá, hogy tudományos működését bátran kifejti ott is, „ahol tetszetős és népszerű állásfoglalásokkal kell szembehelyezkednie”.

Ez a szembehelyezkedés akár a faji törvények elfogadása elleni tiltakozásra is vonatkozhat, hiszen a nemzetiszocializmus térnyerése időszakában a már nyugállományú Polner Ödön azon kevesek közé tartozott, akik határozottan tiltakoztak a sajtó nyilvánossága előtt is az állampolgári jogegyenlőséget felrúgó ún. zsidótörvények megalkotása ellen. Az 1938. évi XV. tc. parlamenti beterjesztésekor, 1938. május 5-én hangsúlyozottan keresztény írók, művészek és tudósok tiltakozó nyilatkozatot tettek közzé a *Pesti Napló* című napilapban. „Minket keresztény hitünk, hazafias meggyőződésünk az ország európai hitéhez és nemzeti függetlenségünkhöz való ragaszkodásunk készítet arra, hogy soha ne tágítsunk az állampolgári jogegyenlőség elvétől, amelyet történelmünk legszebb korszakában, az európai magyarság legnagyobb elméi vívtak ki.” A tiltakozáshoz mindössze két jogászprofesszor adta a nevét: Polner Ödön mellett a Pécsi Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán oktató Molnár Kálmán írta még alá a nyilatkozatot.

Amíg lehetett, a második világháborút követően is részt vett a tudományos közéletben. Az 1848-as polgári forradalom centenáriumi ünnepeinek időszakában Polner Ödön az MTA II. osztálya 1948. április 12-i felolvasó ülésén *Az 1848. évi törvények* címen tartott – mai napig kiadásra váró – előadást, amelynek során az ún. áprilisi törvények közjogi jelentőségét domborította ki. Jóllehet az 1948/1949-es kommunista-szocialista politikai fordulat után Polner Ödönt az MTA a semmiféle jogosítvánnyal nem rendelkező ún. tanácskozó tagok közé sorolta, 1952-ban – 87 éves korában – életműve elismeréseként megszerezte a Magyarországon elérhető legmagasabb tudományos fokozatot, az állam- és jogtudományok doktora címet.

Polner Ödönt méltató rövid nekrológiának kéziratában Csekey István, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara nyugalmazott közjogász professzora – mintegy az életút összegzéseként – az alábbiakat emelte ki: „A magyar alkotmányjogban nem volt erősen vitatott kérdés, amelyben ki ne fejtette volna döntős sikerrel jogász nézetét. Jogi felfogását az sem befolyásolta, ha ellenkezett a hatalmasok óhajával. Így emeljük

ki, hogy amikor a Bethlen-kormány kellő időben nem tudta a választójogi törvényt megalkottatni az országgyűléssel 1922-ben ún. alkotmányjogi értekezletet hívott össze, amelynek hivatása volt szakvéleményt adni abban a kérdésben, hogy megengedhető-e a választójog rendeleti úton való szabályozása. Az egyházi és főméltóságokból és egyetemi tanárokból álló értekezleten egyedül nyilatkozott a rendelettel való szabályozás ellen, mert volt erkölcsi bátorsága minden melléktekintetben felülemelkedve egyedül a szigorú jogszerűséghez ragaszkodni.”

Schweitzer Gábor

Polner Ödön főbb munkái

Magyarország és Ausztria közjogi viszonya történeti kifejlődésében és jelen alakjában. Budapest, 1891, 1–218.; *A közös ügyek.* Budapest, 1901, 1–170.; *Tanulmányok a magyar parlamenti jog köréből.* Budapest, 1902, 1–123.; *A választói jog mi volt.* Budapest, 1901, 1–52.; *Das Staatsrecht des Königreichs Ungarn und seiner Mitländer.* (In: *Ungarn – Land und Volk, Geschichte, Staatsrecht, Verwaltung und Rechtspflege, Landwirtschaft, Industrie und Handel, Schulwesen, Wissenschaftliches Leben, Literatur, Bildene Künste.* Budapest, Franklin, 1917, 214–267.; *La costituzione attuale dell'Ungheria.* Klny. a Pubblicazioni dell'Istituto per l'Europa Orientale' XVIII. kötetéből. Róma, 1929, 1–49.; *La constitution de la Hongrie.* Klny. a *La costituzione degli Stati nell'Età Moderna* című gyűjteményes munkából. Milano, 1933, 521–566.; *Az államélet néhány főbb kérdése.* Székfoglaló értekezés. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1935, 1–73.; *Három magyar közjogász.* Nagy Ernő, Ferdinandy Gejza, Réz Mihály. A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. XXIII. kötet. 10. szám. Budapest, MTA, 1941, 1–50.; *A magyar szent korona felső részének kérdése.* Kolozsvár, M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete, 1943, 1–150.; *Magyar alkotmányjog.* MTA Könyvtára Kéziratára, Ms 4740/29–30.; *Magyarország jelenlegi alkotmánya.* MTA Könyvtára Kéziratára, Ms 4740/31. és Polner Ödön: *Emlékeim (Nagyapától).* Budapest, Corner, 2008, 1–454.

Felhasznált irodalom

Concha Győző bírálata Polner Ödön: *Magyarország és Ausztria közjogi viszonya történeti kifejlődésében és jelen alakjában. c. munkájáról.* Magyar Igazságügy, 1891/4. szám. 198–206., valamint 1891/5. szám, 264–275.; *Az új egyetemek és a nemzeti kultúra.* Dr. Polner Ödön rektori székfoglalója a pozsonyi egyetem tanévnyitó ünnepén. Ügyvédek Lapja, 1915. szeptember 23., 3–4.; Buza László: *Polner Ödön, a tudós. A 70 éves Polner Ödön irodalmi munkássága.* In: *Polner Ödön Emlékkönyv. Dolgozatok Polner Ödön egyetemi ny. r. tanár születésének 70. évfordulójára.* I. kötet. Szeged, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt., 1935, 1–58.; Takács Imre: *Polner Ödön és a közjogi dogmatizmus.* Tudomány-

történeti tanulmány. Különlenyomat. In: *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae*. Tomus I. Fasciculus I. Budapest, 1959, 53–79.; Lengvári István: *Az Erzsébet Tudományegyetem alapítása, a pozsonyi és budapesti évek története*. In: *Per Aspera ad Astra*, 2014/1. szám, 15–25.; Aczél-Partos Adrienn: *A magyar parlamenti jog Polner Ödön munkáiban*. Jogelméleti Szemle, 2013/2. szám, 3–9.; *Magyar Tudományos Akadémia. Tagajánlások 1908-ban*. Kézirat gyanánt. Budapest, Hornyánszky Viktor Cs. és Kir. Udvari Könyvnyomdája, 1908; *Magyar Tudományos Akadémia. Tagajánlások 1930-ban*. Kézirat gyanánt. Budapest, 1930; *Magyar Tudományos Akadémia. Tagajánlások 1944-ben*. Kéziratul. Budapest, 1944; Csekey István: *Polner Ödön*. Pécs, 1961. február 20. MTA Könyvtár Kézirattára, Ms 4706/88.; Kiss Barnabás: *Polner Ödön (1865–1961) és Forum. Acta Juridica et Politica*. A Szegedi Tudományegyetem jogász professzorai I. X. évfolyam 1. szám. Szeged, 2020, 587–605.